

Date: 3rd March-2026

TURKISTONDA ROSSIYA IMPERIYASIGA QARSHI MILLIY-OZODLIK HARAKATLARI (“ANDIJON QO’ZG’ALONI” MISOLIDA)

Ismoilova Mohinur Erkinovna

Chilonzor tuman 2-son texnikumi “Tarix” fani o’qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Turkistonda Rossiya imperiyasi mustamlakachilik siyosatiga qarshi yuzaga kelgan milliy-ozodlik harakatlari tahlil qilinadi. Xususan, 1898-yilda sodir bo’lgan Andijon qo’zg’oloni misolida mustamlakachilik boshqaruvining ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy oqibatlari, xalq noroziligining sabablari hamda qo’zg’olonning tarixiy ahamiyati yoritiladi. Tadqiqotda qo’zg’olonning kelib chiqish omillari, uning borishi va bostirilishi jarayoni ilmiy asosda baholanadi. Shuningdek, mazkur harakatning Turkistonda milliy ong va ozodlik g’oyalarining shakllanishiga ko’rsatgan ta’siri ochib beriladi.

Kalit so’zlar: Turkiston, Rossiya imperiyasi, milliy-ozodlik harakati, Andijon qo’zg’oloni, mustamlakachilik siyosati, Dukchi Eshon, Farg’ona vodiysi, siyosiy qarshilik, tarixiy jarayon.

Kirish. XIX asrning ikkinchi yarmida Turkiston hududi Rossiya imperiyasi tomonidan bosib olinib, mustamlaka boshqaruv tizimi joriy etildi. Bu jarayon nafaqat siyosiy mustaqillikning yo’qolishiga, balki mahalliy aholi ijtimoiy-iqtisodiy hayotining keskin o’zgarishiga ham sabab bo’ldi. Yangi soliq siyosati, yer-mulk masalasidagi adolatsizliklar, diniy qadriyatlarga nisbatan bosim va mahalliy boshqaruv tizimining cheklanishi aholi noroziligini kuchaytirdi. Natijada Turkiston o’lkasida bir qator milliy-ozodlik harakatlari yuzaga keldi. Shular ichida 1898-yildagi Andijon qo’zg’oloni alohida o’rin tutadi.

Mazkur tezisda Turkistondagi milliy-ozodlik harakatlarining sabablari, xususiyatlari hamda Andijon qo’zg’oloni misolida ularning tarixiy ahamiyati tahlil qilinadi.

Turkistonda mustamlakachilik siyosati va uning oqibatlari. Rossiya imperiyasi Turkistonni egallagach, o’lkada general-gubernatorlik boshqaruv tizimini o’rnatdi. Harbiy-ma’muriy usul ustuvor bo’lib, mahalliy aholining siyosiy huquqlari cheklab qo’yildi. Yangi yer siyosati natijasida unumdor yerlarning katta qismi ko’chmanchi rus dehqonlariga ajratildi. Bu esa mahalliy dehqonlar ahvolining og’irlashishiga olib keldi.

Soliq yukining oshishi, majburiy mehnat va iqtisodiy qaramlik aholi turmush darajasini pasaytirdi. Ayniqsa, diniy sohada amalga oshirilgan nazorat siyosati – madrasa va masjidlar faoliyatiga aralashuv, diniy ulamolar ustidan kuzatuv – xalq orasida norozilikni kuchaytirdi. Shuningdek, mahalliy boshqaruv organlarining vakolati kamaytirilib, asosiy qarorlar imperiya vakillari tomonidan qabul qilina boshlandi.

Shu omillar milliy o’zlikni saqlab qolish va mustaqillikni tiklash g’oyalarining kuchayishiga sabab bo’ldi. Harakatlar dastlab tarqoq ko’rinishda bo’lsa-da, vaqt o’tishi bilan uyushgan shaklga ega bo’la boshladi.

Date: 3rd March-2026

Andijon qo'zg'oloni: sabablari va borishi. 1898-yilda Farg'ona vodiysida yuz bergan Andijon qo'zg'oloni milliy-ozodlik harakatlarining yorqin namunasidir. Qo'zg'olon rahbari sifatida tarixda Muhammad Ali (Dukchi Eshon) nomi bilan tanilgan shaxs tilga olinadi. U diniy ulamo bo'lib, mustamlakachilik siyosatiga qarshi chiqish, adolatni tiklash va mahalliy boshqaruvni qayta yo'lga qo'yish g'oyalarini ilgari surgan.

Qo'zg'olonning asosiy sabablari quyidagilardan iborat edi:

- Mustamlakachilik boshqaruviga qarshi norozilik;
- Iqtisodiy tanglik va soliq siyosatining og'irligi;
- Diniy qadriyatlarga nisbatan bosim;
- Mahalliy aholining siyosiy huquqsizligi.

1898-yil may oyida qo'zg'olonchilar Andijondagi harbiy garnizonga hujum qildilar. Dastlabki harakatlar muayyan darajada muvaffaqiyatli bo'lsa-da, imperiya qo'shinlari tez orada ustunlikni qo'lga oldi. Qo'zg'olon qisqa muddat ichida bostirildi. Uning rahbarlari, jumladan Dukchi Eshon ham qatl etildi, ko'plab ishtirokchilar surgun qilindi.

Qo'zg'olonning tarixiy ahamiyati. Andijon qo'zg'oloni harbiy jihatdan muvaffaqiyatsiz bo'lgan bo'lsa-da, uning tarixiy ahamiyati katta. Avvalo, u mustamlakachilik siyosatiga qarshi ommaviy qarshilikning ifodasi edi. Bu voqea xalq orasida milliy o'zlik va ozodlik g'oyalarining mustahkamlanishiga xizmat qildi.

Ikkinchidan, qo'zg'olon Turkistonda keyinchalik yuzaga kelgan harakatlarga ma'naviy zamin yaratdi. XX asr boshlaridagi jadidchilik harakati va siyosiy islohot talablarida ham mustamlakachilikka qarshi kayfiyat sezilib turadi. Shuningdek, 1916-yilgi qo'zg'olonlarda ham Andijon voqealarining tajribasi ma'lum ma'noda aks etdi.

Uchinchidan, Andijon qo'zg'oloni mustamlaka boshqaruvi uchun ham saboq bo'ldi. Imperiya ma'muriyati mahalliy aholi kayfiyatini e'tiborsiz qoldirish xavfli ekanini anglab yetdi va ayrim ma'muriy choralarni qayta ko'rib chiqishga majbur bo'ldi.

Xulosa. Turkistonda Rossiya imperiyasiga qarshi milliy-ozodlik harakatlari mustamlakachilik siyosatining tabiiy oqibati sifatida yuzaga kelgan. Ularning asosida siyosiy mustaqillikni tiklash, iqtisodiy adolatni ta'minlash va milliy-diniy qadriyatlarni himoya qilish g'oyalari yotgan. Andijon qo'zg'oloni esa bu jarayonning muhim bosqichi bo'lib, u xalqning ozodlikka intilishi, mustamlakachilik zulmiga qarshi kurashish ruhini yaqqol namoyon etdi. Garchi qo'zg'olon qisqa muddatda bostirilgan bo'lsa-da, u milliy ongning uyg'onishida muhim rol o'ynadi va keyingi tarixiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatdi.

Shunday qilib, Andijon qo'zg'oloni misolida Turkistondagi milliy-ozodlik harakatlari xalqning o'z taqdirini o'zi belgilashga bo'lgan intilishining tarixiy ifodasi sifatida baholanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston tarixi (XIX asr – XX asr boshi). – Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi nashriyoti.
2. O'zbekistonning yangi tarixi. 1-kitob: Turkiston Rossiya imperiyasi mustamlakachiligi davrida. – Toshkent: Sharq nashriyoti.
3. Farg'ona vodiysi tarixi (XIX–XX asr boshlarida). – Toshkent: Fan nashriyoti.

Date: 3rd March-2026

4. Turkistonda milliy-ozodlik harakatlari tarixi. – Toshkent: Universitet nashriyoti.

International Conferences
Open Access | Scientific Online | Conference Proceedings

